

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ի Ր Ե Ք Ի Ր

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԱՊՐԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՏՐԱԿԱՆ

Տարեկան գին կանխիկ լուռուշ 100 :
Այս Լրագիրը ամեն երկու-չորս օրերը կը հրատարակուի :
Պոչխեն գուրս գացած Լրագիրներուն փոխարին ծախքը ստեղծին ջրայ է :

Իր շարին համար չուր մը հրատարակեց ու շուքը դիտի ջնարե տոյին 40 փարայ :
Նորասկի գրոց ծանուցու մը ձրի է :
Դուրսեն եկած նամակներուն փոխարին ծախքը երկուքը դիտի ջնարե է :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՊՕԼԻՍ 15 ՄԱՅԻՍ

Վ Ե՛հափառ ինքնակալ կայսրը հաճեցաւ իր կենսականագիրը ոտքի վրայ բաշտած նկարուած , Լազարոսի ընդհանուր կուսակալ և փոխարքայ բարձրատիրու Լյուդուիգ փաշային շնորհել , և մեծապատիւ թմբկահար փաշային այս պատուական ընծային տանելու յատկացած ըլլալով՝ ապրիլ 30 կիրակի օրը մեծագոր տէրութեան Գաբիէրի պալատի շէնքերէն հանդիպեց :

— Վ Ե՛հափառ ինքնակալ՝ Ռուսիոյ կայսրապետ Բառնաբիտ Լազարովի փաշային իր անձինք յատուկ պատուով նշան շնորհեց , որ պաշտօններուն հետ կախում չունին :

— Սեփական տէրութեան կողմէն գեապանական պաշտօնին՝ պարսից հիմնական թագաւորին թագաւորական աթոռը ժառանգելը շնորհաւորելու համար ընտրուած էր մեծապատիւ Սամի Եֆէնտին : Ընդհանր 23 կիրակի օրը այս մեծապատիւ անձը կայսերական պալատը դնաց բարեգութ ինքնակալին ներկայանալու և մարդասիրական ընդունելութիւն գտաւ : Սոս օրերս գեպ իր պաշտօնին տեղը երթալու ճամբայ սկստի ելլէ :

— Բաշկական կայսերական դպրատան երեւելի և իմաստուն դաստառ Պ. Սեփէրը , որ նոյն դպրատան տեսչութեան վերաբերեալ ուրիշ գործ ալ ունէր , իր պաշտօնը ընկողմէն գտնուեցաւ յիշեալ դպրոցին վրայօր եղած նոր կարգադրութիւններէն ետքը : Բարեգութ ինքնակալը , որ Պ. Սեփէրին համարժեք և ճարտարութիւնը ազնիւ գիտէր , այս ճարտար բաշկը կայսերական պալատին յատուկ բաշկ ընտրեց :

— Հաճի Հասան Եֆէնտին , որ շատ տարիէ ի վեր պարսից տէրութեան կողմէն կատանդուպօ լիս կեցող գեապանին առաջին գլխաւորակցին էր , Օսմանեան բարձրագոյն գրան ծառայութեանը մտաւ , և այս մօտերս Վ իննա սկստի երթայ օսմանեան գեապանարանը կենտրոն :

— Վերիկէի Կարապետ և Նահանգին կցորդ Պէնզապի գաւառին նախկին տեղակալ (քայմմարամ) մեծապատիւ Շէրիֆ փաշային ֆիլիպի կաւալարի անուանեցաւ :

— Սեփական Օլէնէլ փաշային միջնորդութեամբ աստիճանով Վառնայի կառավարիչ անուանեցաւ :

— Երկու տարի կ'ըլլայ էր , որ բաշկապետ գլուխուղ մեծապատիւ անձին վերակացութեամբը մայրաքաղաքը բաշկական լրագիր մը կը տպուէր երկու լեզուէ , տաճիկերէն և ֆռանսերէրէն : Բաշկական տէրութեան պաշտօնը վերնաշրջէր որ մեծապատիւ Օլիվէր Եֆէնտին բաշկական դպրատան գերագոյն տեսուչ անուանեցաւ , գլխաւոր հոգերուն մէկն ալ այն եղաւ որ այս բաշկական լրագրին հրատարակումը չի խափանի և չընդհանուի : Եւ որովհետեւ այս լրագրին գլխաւոր հրատարակիչը և կարգադրիչը Պ. Սեփէրն էր , հիմա անիկայ վերահսակա ինքնակալին և կայսերական պալատան յատկացեալ բաշկ ըլլալէն ետքը յիշեալ լրագրի տառնայ կարգադրի մնաց . անոր համար մեծապատիւ Օլիվէր Եֆէնտին մէկ յանձնարարական ժողովք մը յատկացուց բաշկական գիտութեան երեւելի և

իմաստուն դաստառներէն բաղկացեալ : Այս դաստառներս են Պ. Սեփէրը Վ իննեան հայագիր . Պ. Վարդապետէր գերմանացի . Պ. Սարգսիս Լազարէնիս յոյն . Պ. Սամբուկէի յոյն . և Պ. Սահայլ գաղղիացի : Եւ լրագրին գլխաւոր հրատարակիչը սկստի ըլլայ Պ. Սեփէրը Վ իննեան . և շնորհելու և հրատարակմանը վրայ վերակացութիւն սկստի ընէ Պ. Սահայլ :

Սէկ ուրիշ յանձնարարական ժողովք մըն ալ գրաւ նոյն լրագրին տաճիկերէն հրատարակմանը համար . և ասոր անդամներն են՝ բաշկական գլխաւոր տէրութեան պատուական վարպետ (տօքթօր) Սեփէր Եֆէնտին , արապերէն լեզուի ուսուցիչ Սեփէր Եֆէնտին , և մեր աղբէն ալ Պ. Պօղոս թիւրքերէն : Այս երկու ժողովքիս մէջն ալ որ լրագրի մը հրատարակման վրայ ըլլալով գլխաւորական աշխատութիւն և պատիւ մըն է , մէկ մէկ հայագիր գտնուելը կը յղցընէ թէ մեծագոր տէրութիւնը մեր աղբին ուսումնասէր և ուսումնական բնաւորութեանը վրայ ինչ վարկում ունի . և մեր աղբէն այս երեւելի պաշտօններուն արժանի գտնուած արժանապարհ անձանցն ալ մեծ պատիւ , և վեր աղբի պատանեաց ալ յորդոր մըն է ուսման հետեւելով , որով մարդիկն ալ կը լուսաւորուի . պատիւ ալ կը գտնեն , աղբն ալ անոնց երեսէն պատուաւոր կ'ըլլայ :

— Մնաց մէկին երկուշաբթի օրը՝ Պէյօղլու ինչի պալատէն ըստած տեղը նոր շինուելու վրայ եղած տան մը բոլորը շինուած առժամանակեայ կաղնածր (կաթէն) յանկարծ փլուռ : Վրան մէկ որմնադիր մը կը բանէր , որ ասոր փլուլով վար ինկաւ . և վեր առնելու դացին նէ մեռած գտան :

— Եւրոպայէն չորս ժամ հեռու Գարաքաթըմ ըստած գիւղի յունաց եկեղեցին գիշեր մը չորս դող մտեր , և ստակ ընկելու բաները ամէն ալ անկէց վերցուցեր են : Այս բանէս պատճառով գերագոյն տէրութիւնը շատ մեծ եղաւ : Յաջորդ օրը , որ Օսմանեան երկուշաբթի օրը , գիւղացիներուն կողմէն բանի մը հոգի Եւրոպայէն իրկուեցան ստիկանուէ գլուխ եղող յարգամեծար Սիւլէյման պէյին այս բանիս եղելովը պատմելու . որ նոյն հետացի գողերուն ետեւէն տան ձիաւոր խրկեց : Ասոնք դացին դողերը գտան , և երեքը բռնեցին . մէկը որ առնուելու մըն էր , փախչելով ձեռքեր նուէր զինքն սղատեց : Բռնուած մարդոց քով գող յուած բաները ամբողջ գտնուեցան . որոնք ոտտի կանը ձեռքերնուն առնելով գիւղի յունացի տեւտուներուն (չորագանդներուն) յանձնեց :

— Սեփական կողմէն առեւտրականի վերաբերեալ հետեւեալ լուրերը կան : Բուրգերը քիչ են , և փնտրողը շատ : Հովիւներուն կանխիկ ստակ տուողներուն համար բուրգին գինը որոշուած է , հօխան 4 զուռուշ 28 փարայ , Խալիկն ալ մէջն ըլլալով , որ է հրովարտակի ծախքը : Կանխիկ ստակ չի տուողները կը պարտաւորին ամէն մէկ հօխային 4 զուռուշ 35 փարայ , և մինչեւ 5 զուռուշ ալ վճարել : Այս գնովն ալ որ արդէն ստեղ է , ամէն ուղող չի կրնար բուրգ գտնել . որովհետեւ գլուխուածները ըստ մեծի մասին ծախուած են . հոգիւններուն քով ծախու բուրգ չի կայ . հովիւներէն ծախու առնողներուն քով մնացն կը գտնուի :

Բնագիւղէն վրայօր սակարկութիւն գրեթէ չի կայ : Գարի առնող չի կայ . գինն է այն տեղի քիւլէն 7 զուռուշ 30 փարայ , կամ 8 զուռուշ , նաւուս մէջ յանձնելու պայմանով , բայց ծախուած ծր չի կայ :

Ի՞նչ մը մարայորեն , մինչեւ Լիւթի երթալու ծախքը ծախողին վրայ ըլլալու պայմանաւ , կանխուողու պօղոյ քիւլէն 12 զուռուշ 10 փարայ ծախուեցաւ :

Կաշող կղզին ձեթին (ղէյթին եղելին) հօխան 4 զուռուշ կ'առնուի :

Բամբակին գինն է 6 զուռուշ 10 փարայ և 6 զուռուշ ու կէս . ասիկց փար չի կայ :

Կրամոյ փոխանակութիւններն ալ ասանկ են : Վ իննային կամ Թիւրքիսի վրայ Փլորինի փոխանակութիւնն է երեք 21 օր պայմանով 388 կամ 390 փարայ : Վարսիկայի վրայ Փոսնի փոխանակութիւնն է 185 1/2 փարայ : Եւստուայի վրայ լիւթի փոխանակութիւնն է 117 1/2 զուռուշ :

Օտար տէրութեանց ստակներուն Սեփականի մէջ անցած գինն է այս :

Սպանիայի ըռեալ (տիւրէկի) , 25 զուռուշ :

Կաթնա կամ խուլու ըռեալ , 24 "

Հինգ ֆռանցիկ , 23 "

Կանաչօլմայ , 18 1/2 "

— Պոսնայի պատամբութիւնը սկսած տառնէն յայտնի էր որ՝ պատամբներուն գործը յաջողեցը չունի , որովհետեւ օրինաւոր իշխանութեան դէմ եղած պատամբութեան յաջողութիւնը հըրաք բռնեց նէ աշխույժացած կ'ըլլայ , յօշոյնը բան մըն է : Այս պատամբութեան հիմնական վիճակը այս է :

Կատամբներուն գունդերը ջրուած են . և Կուլայի և Կիլիկիոյ փաշայները որ անխոհեմութեամբ պատամբներուն կողմն անցած են , Սեփական կառավարութեան հրաման ուղեր են աւերակները անցնելու . և խօսք տուէր են անիկց կատանդուպօ զալու և իրենց փղջը անձամբ բացատրելու և առատագութ ինքնակալին թուղութիւն խնդրելու :

Կայսերական զօրք որ տեղ կան նէ Պանեպուրա հաւաքուելու հրաման առած ըլլալով ինչ Բրիտոր բերդին պահպաններն ալ նոյն հրամանին համեմատ բերդէն ելան Պանեպուրա գացին : Ասով բերդը պարտաւ մնաց ալ նէ՝ Ալի քապիչը , որ պատամբներուն ամենէն յանդուգն է , թէպէտ քով բանի մը հոգի ալ ունէր , բայց Բրիտոր բերդը առնելու չի համարձակեցաւ . փանաղով , չըլլայ որ ամէն կողմէն զինքը հոն պաշարեն . և ինքն իր ոտքովը որդայթը ինկած ըլլայ : Առտաի ալ մէն նշաններէն կ'երեւի որ , բարձրապատիւ Լազար փաշային որ դաստառական կ'ըրծող տեսուչ (տալիէ նազիրի) մեծապատիւ Սադրմ պէյին հետ մնալու 6 ին շաբաթ օրը դէպ ի Պոսնա ճամբա ելան , դացած տառնէն երկիրը խաղաղացած չըլլայ ալ նէ՝ առանց արիւնհեղութեան դիւրաւ կը խաղաղի :

— Երգուրում քաղաքը վառուելու նիւթ քիչ գտնուելը յայտնի է : որով այն տեղացիք շատ նեղութիւն կը քաշեն . սակարկան վագիլներին չարցած աղը (թէղէք) կը վառեն . բայց ձեռու ան ջրառութեան պահպանելու անբաւական միջոց մըն է սակայ , անանկ տեղ մը որ շատ աստիճանով թիւնը սանին աստիճանէն 25 աստիճան ալ վար կ'ընկնայ :

Կատանդուպի քաղաքը կը ստամբ որ՝ այս տարի Երգուրումի մօտերը պատուական ածուխի հանք գտնուել է . որկէց ելած կտորները օտար տէրութեանց կողմէն հոն գտնուող հիւսապատաններուն տրուել է : Այս հանքերս բանին նէ՝ շատ մեծ աղէկութիւն կ'ըլլայ Երգուրումի գաւառին :

եակը (բոմբկի հատուկ) այս առաջարկութիւնը ընդունեց, բայց Պարսկացի սենեակը (լուստ հատուկ) մերժեց: Այս տարի նոյն խնդիրը ուրիշ կերպարանքի մը տակ խօսքէն և անանկ առաջարկելու ուղու ելքաւ: Արտաքին գործերու նախարարին մէջ, Պ. Բաճէկ յետոյ, յանձնարարական ժողովը մը ուղեց որ բաղնիքայ, և քննէ թէ քննարկելու եղեր է որ Անկլիքան եկեղեցիներն դուրս եղողները (որ ինկիլիքի թագուհին իրենց գլուխ չի ճանչնար) անկիլքաններուն պէս երգում չեն ընեն, և քուէքրները (որ բնաւ երգում չեն ընեն յանձնառու չեն ըլլար), ստաւագամաւորաց ժողովին մէջ առնուած են: Հրեայներուն չառնուելուն պատճառը այն էր որ ժողովներուն երկուքին մէջ ալ առնուողները նոր կտակարանին վրայ երգում պիտի ընեն, և հրեայները յայտնի է որ նոր կտակարանը չեն ընդունիր: Հին կտակարանին վրայ երգում կ'ընեն: Բայց քուէքրները բնաւ երգում չեն ընեն, որով շատ անգամ առանց երգումի մարդ ընդունուած կ'ըլլայ: Հրեայներն ալ կամ առանց երգումի, կամ հին կտակարանին վրայ երգում տալով կրնան ընդունուիլ ըսել կ'ուզեն: Եւ այս որ քուէքրնէ՝ Պ. Լ. խնդրէ Ռօշիլը որ հրեայ է՝ պատգամաւորաց ժողովին մէջ առնուելու ճամբայ կը բացուէր: Պ. Վ. Լուսին առաջարկութիւնը առաջին անգամ կարգացուեցաւ, բայց Պ. Կուրբուշեան բաւական դիմադրութիւնը հասկնալով երկրորդ անգամ կարգացուելուն դէմ ճառ մը խօսեցաւ: Ետքը վիճակ ձգուեցաւ: 129 վիճակի դէմ 148 վիճակով երկրորդ անգամ կարգաւ մերժուեցաւ: Բայց Երբ որ այս անգամ ալ վիճիւ եղաւ որ կառավարութեան խորհրդարանը հրեայ չառնուի:

ՏԱԼԻՍԱՅԻԱ: Բախուլա (Տօլլա Վիլիամի) քաղաքը և բարձրագոյն աստիճանի վարչական շարժ մը եղաւ, որ ստատիսթիկան և ֆինանսերուն շատութեանը կողմէն 1843 սեպտեմբեր 14ին և 15ին զած շարժը անցաւ, և քաղաքին բնակիչներուն սիրտը ահ ու գողով լեցուց: Եւստի քաղաքը պէս քանի մը անգամ թէթեւ ձայներ լսուեցին ետքը կէս գիշերէն 50 բալէ անցնելով գետինը շարժիլ սկսաւ ահագին կերպով: Շարժը սրբան ատեն քշելը ձիւղ կերպով սրշել գծուար է, բայց բաւական երկար քշած ըլլալը՝ ըրած ֆինանսերուն շատութեան կ'երեւի: Գիշերը հանգարտ էր, հով ամենեւին չի կար: Ծանրաչափ գործիքն վրայ ալ ասանկ բան մը պատահելու նշան ամենեւին չի կար: Ծանրաչափ գործիքը հով ելելէքը կը ջրցուին, և երբ որ հով ելելու նշան ջրցունէ և հով չիլէ նէ՝ շարժ ելելու վտանգ կայ: Շարժէն քիչ մը առաջ մէկ լոյս մը երեւեցաւ խիստ սրբաւոր: Բայց շատ չանցած անցաւ եղաւ: Բաղաւթին բնակիչներուն սիրտը վախէն քիչ մը հանդարտեցաւ նէ՝ առաջին գործիքին իրենց բնակարանէն հեռանալը եղաւ: Այն հետոյ քաղաքին դռներն ալ բացուեցան, որ ուղղը քաղաքէն դուրս ալ ելելու կարող ըլլայ: Շատ շէնքերուն պատերը և ծածքերը սաստեցան, և մէջքներն գտնուած կահ կաւրաքը կտորացան:

Գրեթէ նոյն րոպէին Օւրա քաղաքն ալ սատիկ շարժ մը իմացուեցաւ, որ քանի մը վայրկեան (սանիւ) քշեց:

Բախուլայի ցամաքը շատ տեղեր ալ նոյն շարժը իմացուեցաւ:

Պրանս քաղաքը եղած շարժը աւելի սատիկ է: Կէս գիշերէն ժամ մը ետքը սկըսեց շարժը, գետինը արեւելքէն դէպ ի արեւմուտը շարժուլով, և տասն վայրկեանի չափ տեւեր է, առաջ անց ալ քանի մը անգամ նորոգեր է սատիկութեամբ, մինչեւ կէս գիշերէն 9 ժամ ետքը: Եւստի 14ին գրուած գիր մը՝ որից կ'առնէ տեղւոյ քաղաքը, կ'ըսէ, մինչեւ հիմա շարժը կ'իմանամք, և շարժին ատենը գետնէն ձայն մըն ալ կը լսուի, որ աւելի վախ տուողը այն է: Առաջին անգամի թօթուելուն շարժումն զուտ, մէկուն մէջ ալ գեղացի մը մնաց և աւերակներուն տակը թաղուեցաւ: Քանի տուն ալ անանկ սախտեցան, որ վիշելու շատ բան չի մնաց:

Նոյն րոպէին Քաղաք ալ շարժ եղեր, բայց անփնաս անցեր է: Նմանապէս Օպուսիլայոյ ալ եղեր է:

Բայց ինչ լրագրին պատմածէն ետքը ուրիշ աղետը պատահեր է Սեպտեմբ. որ Եւրոպայի պատուական լրագիրը կը պատմէ: «Սեպտեմբ. երկրաշարժը սատիկանալով քաղաքին մէջ եղած 150 տնէն ամենէն ալ վրան, նոյն տեղերը երկրէն ծծմբային նիւթ մ'աղբուրս ստեղծեց, ու ծծմբային հանքային աղ-

բիւր մ'աղբուրս: Բոլոր քաղաքը աւերակներու կայ մը եղած է. ու չի կրնար իմացուիլ թէ հանքաքար կար թէ չէ: Բոլոր բնակիչները քաղաքը թողուցած փախած են, ու կէս մը վայր Սեպտեմբ. կէս մ'աղբուրս մօտ շինուած խրճիթներու մէջ կը բնակին»:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ: Եւրոպայի գիտնականները Աւստրիայի և Ռուսիայի մէջ եղած պաղու թիւերը կ'ըզեն: Ստեփան Բրուսիայի կառավարութիւնը Պրանշլայքի գրքին հետ նիդալակցութիւն մը հաստատեց, որուն պայմաններն են, 1. Պրանշլայքին կողմէն գերմանական գաղնակցութիւնը ուրուսելու դրքը, որ նոյն գաղնակցութեան դրքաց 10 երորդ գումարտակը կը բաղկացնէ, և 5380 հազի պիտի ըլլայ, թէ կաղնակցութեան և թէ պատերազմի ատեն Բրուսիայի դրքաց հետ միանայ: 2. Օգրաց հրամանատարը բրուսիայի գումարտակապետ (ֆելդ) մը ըլլայ, և դրքաց բարձրաստիճան և դումարտակապետին վար հրամանատարութիւնը Բրուսիայի ըլլան: 3. Օրինադրական մեծ վարժութիւններուն և զինուորական քննութեան հանգիստին մէջ Պրանշլայքի զինուորները զատ չըլլան, բրուսիայի դրքաց որ գումարտակին խառնուած են նէ՝ անոր հետ ըլլան: 4. Պրանշլայքի դրքաց գնդապետը ի պաշտօնէն ուղղակի բրուսիայի գումարտակապետին տայ իր տեղեկութիւնները: 5. Թէ զինուորական վարժութեան մէջ, թէ կանոններուն, թէ զինուորական ծառայութեան կամ դրքը կը թելու եղանակին, և աստիճաններն առաջ քաշուին, և գնդապետ կամ զորավար կամ տեղակալ ըլլալու համար հարկաւոր սեպտեմբ. տեղեկութիւններուն մէջ Պրանշլայքի և Բրուսիայի դրքը ամէն կողմէն իրարու նման ըլլան: 6. Հրացաններուն և թնդանողներուն մեծութիւնը և չափը Բրուսիայի պէս ըլլայ:

Բրուսիայի կառավարութիւնը Գերմանիայի Անհալթ-Տեսալ և Վիսլա-Վիտենի և Լիպսի-Պրանշլայքի և Վիսլա-Վիտենի թիւերը Գերմանիայի Գերմանիայի հետ ալ նիդալակցութիւն հաստատեր է, ասոնց հետ ըրած պայմանները յայտնի չեն, բայց Պրանշլայքին շատ տարբեր պիտի չըլլան:

Վիեննայի գիւտնականները իմանալով մարտի 24ին յայտարարութիւն մը հանեց, որով կը հրաւտարակէ որ, ըստ իրաւանց՝ վերջիշալ նիդալակցութիւնները ոչինչ են և պարտաւորիչ դրքութիւն չունին, որովհետեւ 1. Գերմանական գաղնակցութեան զինուորական գործը վրայց եղած սահմանադրութեանը դէմ են: 2. Գերմանական համադրային ժողովին դրած քանի մը կանոններուն դէմ են: 3. Գերմանական գաղնակցութեան անգամ եւ զոյ պետութեանց անկախութեանը դէմ են, որ ամէն պետութիւն այս կողմէն իրարու հաւատարմի պիտի ըլլան: 4. Գերմանական գաղնակցութեան ամբողջութիւնը ամէն մէկուն ուղղութիւնով կառավարող օրէնքներուն դէմ են: 5. Գաղնակցութեան ամէն մէկ անդամներուն ազգային իրաւանցը դէմ են: 6. Գաղնակցութեան կեդրոնական յանձնարարական ժողովին իրաւանցը դէմ են, և այլն: Այս պիտի բանը Աւստրիայի կողմէն այս բաղադրական յայտարարութեամբ մնացած է:

Սաքսոնիայի Թագաւորութեան Տրեգտա մարքաղաքը ասորի 11ին հրատարակաւ արքայական հրաման մը կարգացուեցաւ, որով կը հրատարակէ որ անցած մայիսի մէջ եղած ապստամբութեան ժամանակ կամ անուղղակի ձեռնուող եղող մարդիկ որ դատաւարական վճռով մահուան դատապարտուեցան, արքայական յատուկ շնորհիւ մահուան պատիժէն ազատ են, որոշեալ ժամանակ մը բանտը պիտի դրուին, և անով յանցանքներն քաշեն: Հրովարտակը կարգացուեցին ետքը յատկապէս վիեննայի քաղաքին իմաց տրուեցաւ թէ չի կարծեն որ մահուան պատիժը վերցած է, այս անգամինը թագաւորին կողմէն արտաքոյ կարգի առանձին շնորհ մըն է, որ ամէն ատեն չի պատահիր:

Վուրթեմբերգի ասորի 13ին լիպսիլ օրաւ գրքին իրիւրած նամակի մը մէջ այս հատուածը կը կարգաւորէ: «Լիպսիլի համադրային ժողովին դատը ընդհանրապէս կորուսած կը սեպուի, մահուանը անկիւն ետքը որ Պ. Ռատովիչ հրատարակեց, թէ Բրուսիայի միութիւնը պարտաւորուած է 1815ին հաստատուած գաղնակցութեան բոլոր պետութեանցը հետ միադանելու, և պատերազմ և հաշտութիւն որոշելու իրաւունքը իրեն սեպակական լինէ եւ կենալու: Եւստի Բրուսիայի Թագաւորը

մէկ նոր վիճակի մը մէջ ինքն իր գտնուի. այսինքն Վիեննայի գաղնակցութեան յարմարած կ'ըլլայ, կամ որ նոյն է 1815ի գաղնակցութեան վիճակին մէջ կը մնան: Այս կերպով եւս քաղաքները վրայ Բրուսիայի բարեկամներուն սիրտը կտարածէ, բայց այս ալ տակաւին հաստատուէն է չեմք կրնար ըսել, որովհետեւ Բրուսիայի գիւտնական մէկ որոշման վրայ հաստատ չի կենար կոր»:

Փոխարքա օրաւորը Վուրթեմբ. քաղաքին մարտի 31ին գրուած հետեւեալ տեղեկութիւնը կուտայ: «Լիպսիլի ձեռն. հասանք կ'ըսէ Վուրթեմբ. գիրը, օգրից ցրտութիւն քանի մը օր կայ որ Ռէսմիւրի ջերմաչափին վրայ սառնի աստիճանէն 10 1/2 աստիճան անցաւ: Վարքէից և Գրաւէ գետերը գրեթէ բոլորովին սառեցան, և քանի մը օր ոչ Շուտեն նաւ եկաւ և ոչ Տանիմաքային: Եւստի Բրուսիայի շարունակ վրչողը արեւելեան քամին է, այն կողմերէն նաւ չի գալու պատճառը կրնայ սառը այն տեղումնք շատիկէ բռնած ըլլալը: Օգր աղէկ և յաջող ըլլայ նէ՝ նաւ մը 15 կամ 16 մահ մեջ Քոբէնհագեն Վուրթեմբ. կը հասնի: Եւստի չէ սառն օրը (մարտ 29) նաւ մը եկաւ և լուր բերաւ որ Թիւրքալը նաւը ճամբայ ելեր է, բայց սառնոյցներէն չի կրնար լանցիլ եւս գարձեր է: Վալթիլը ծովու արեւելեան հիւսիսային եզրերը շարունակ աւելի սառնիլ էր, սառնոյցը աւելի թանձր և կարծր եղաւ, ինչպէս էր Տանցիլ քաղաքը, ուր ցրտութիւնը 16° հասաւ Ռէսմիւրի ջերմաչափով: Եւ Ռիկա, 17°: Գետերուն երեսը անանկ սառած էր որ տակի ջուրը չէր երեւեր»:

ԲՐՈՒՍԻԱ: Թագաւորը սահմանադրական օրէնքները պահելու վրայց երգում ընելէն ետքը պէտք էր որ տեղութեան մէջ գտնուող ամէն գործակալներ որ հաստարակութեան վրայ ինչ և ինչ կերպով իշխանութիւն ունին, նոյն երգումը ընեն: Հոմէական եպիսկոպոսներուն ալ այս երգումը ընել կ'իշխար, բայց որովհետեւ Թագաւորը և կառավարութիւնը հոմէական չէ, ասոնք ուղեցին և առաջարկեցին որ Թագաւորին և քաղաքական պաշտօնէից ըրած երգումին պէս չըլլայ իրենց երգումը, այլ պարզ յաւելուած մը ըլլայ, և ըսեն, «Երգումը սահմանադրական օրէնքները պահելու որան որ եկեղեցւոյ օրինաւոր և ապագայութեան դէմ լինէ: Թագաւորական գիւտնական այս յաւելուածը չընդունեց, և եպիսկոպոսներն ալ երգումը չընդունեցին առանց այս յաւելուածի խօսքերու, և ասով բխումը նոյն քաղաքական և եկեղեցական կառավարութեան մէջ ծանր վիճակ տարածուեցաւ: Այսինքն երկու կողմը միաբանելու եղանակ մը գտաւ, կարգաւորեց որ Թագաւորին և պաշտօնէից ըրած երգումը ինչ է նէ՝ եպիսկոպոսներուն ալ նոյնը ըլլայ առանց բաւ մը պակսելու կամ երկնալու, բայց եւս եպիսկոպոսները երգում ընելէն առաջ իրենց պայման, կամ երգումէն ետքը իրենց բացատրութիւն, իրենց ուղղած յաւելուածը բերնով ըսեն նոյն խնդրութեամբ ըրած տեղեկներն, և կառավարութիւնն ալ այս պայմանով կամ բացատրութեամբ անոնց երգումը ընդունի: Այս կերպով վիճին առաջ առնուեցաւ, որ այս կերպով գտնուեցին առաջ Բրուսիայի օրաւորներուն եփ աղէկ նիւթ եղած էր խօսքերը»:

Այս տեղեկութիւնը Քեօն քաղաքի արքեպիսկոպոսին գրած մէկ նամակէն առնուած է, որուն ուրիշ հինգ եպիսկոպոս ալ ստորագրած են, ասորի 18ին, և Քեօն քաղաքի օրաւորը հրատարակած է: Երեւելի որ պայմանաւոր երգումը միայն Քեօնի արքեպիսկոպոսին և անոր վիճակին եպիսկոպոսներուն համար ընդունուած ըլլայ, որովհետեւ Պրեզիտի եպիսկոպոսը նոյն ամսին 19ին Բրուսիայի կառավարութեան կրօնական իրաց տեսուչ Պ. Լատենպէտի նախարարին երկար նամակ մը գրած է, որով կը ջանայ հաստատուել թէ եկեղեցականը առանց պայմանի կամ բացատրութեան սահմանադրութեան վրայ երգում չեն կրնար ընել, և նա մակին վերջը կ'ըսէ, այս մաքիւ վրայ հաստատուէն կեցած եւս պիտի կենամ, և որ եկեղեցական որ պայտէս չընէ երգումը նէ՝ պիտի պատժուի:

Վիեննայի քաղաքայինը հաւանքել կը ջրցունեն որ Լիպսիլի գերմանական համադրային ժողովը ասորի վերջը պիտի գաղարի: Եւստի վրայ Աւստրիայի օրաւորը մը այսպէս կը խօսի:

«Աւստրիայի կառավարութիւնը Գերմանիայի միութեանը վրայ կը հսկէ, ասոր համար ուղեց որ Գերմանիայի ամէն տեղութիւններէն լրակատար իշխանութեամբ գործակալ դայ Փոխարքա օրաւորը և

գաղափարներն աւելցնելով վրայ խորհուրդ : Այն տեղերում որոնք ուրիշ տեղերում փոխանորդ չեն ծանոթացրել : Բոլորական կառավարութիւնը միայն Բոլորական կրնայ ներկայացնել : ուրիշ պետութիւն չի կրնար ներկայացնել : Հիմն սենիմք յուսարու որ այս բանիս վրայք Բոլորական Լեւոնիայէն դատուեցու , և այս զատուելէն առաջ դատու գեշու թիւններուն պատասխանատուութիւնը իր վրան առնելու յանձնառու չըլլար : Աստի՛ Լեւոնիայի կողմանէ նշանակուած լիակատար իշխանութիւն ունեցող պատգամաւորները մայիսի սկիզբէն սկըսելով կրնան Դուանքֆօրդ ժողովքի , և դաշնակցութեան յանձնարարական ժողովին գործը՝ որ հիմա ըլլալու վրայ է , իրենք շարունակել և մինչեւ վերջը հասցընել :

ՍՊԱՆԻԱ : Թագուհին իր ամուսնոյն տօն Դըռանչէքո տ'Արիդին հետ այս անգամ ալ աւուրեւելու պէս բան մը եղած է : Տօն Դըռանչէքո տ'Արիդի՝ Թագուհիէն ուղեց որ տեղութեան պաշտօնեայնէրը ամէն ալ փոխէ . պատճառ բռնելով որ Թագաւորական կառավարութիւնը գերիի պէս իւրեւց կամայր հնազանդեցնել կ'ուղեն : Թագուհին պատասխանեց որ Լեւոնիայի հիմնական ընդհանուր վիճակը փոխուի բան մըն է . աւոր համեմատ կառավարել այս պաշտօնեայնէրը աղէկ գիտեն . և տեղութեան ալ նեղ օրերուն աղէկ օգնութեան հասան . ասոնք փոխելու ելլելը անխոհեմութիւն և անպարտութիւն է : Տօն Դըռանչէքո սպաննացաւ որ՝ Թէ որ պաշտօնեայնէրը մնան նէ՛ ինքն ալ Լեւոնիայի Թագաւորական պալատը կ'երթայ կըքաշուի . և Թագուհւոյն տղայքերէն օրերն անգամ Ստորին չի գար : Լյո ըսաւ ու դուրս ելաւ : Թագուհին պաշտօնեայնէրը նախագահ Երաթեղ ճէնէնալը կանչեց . եղանակները պատմելէն ետքը լիակատար իշխանութիւն տուաւ ձեռքը որ բանին պարագայները ինչ կը պահանջէ նէ խոհեմութեամբ 'ի գործ դնէ : Երաթեղ ճէնէնալը տօն Դըռանչէքոյն բնակած հատուածին (տարիէն) և անոր սենեակին առաջը պահպան զօրք դնելէն ետքը պաշտօնեայնէրը խորհուրդի կանչեց . Թագուհին ալ իր մայրը Բըրիտանիէ Թագուհին խորհուրդի կանչեց : Խորհուրդէն ետքը Երաթեղ բոլոր պաշտօնեայնէրուն հետ մէկ տեղ տօն Դըռանչէքոյն գային . երկար խօսելէն ետքը հաճեցուցին որ խնդիրէն ետ կեանայ . Սպանիայի մէջ նոր խռովութեան մը պատճառ չըլլայ : Տօն Դըռանչէքո իր խնդիրներէն ետ կեցաւ . և պաշտօնեայնէրը պաշտօններնուն վրայ մնացին :

Ինկիլիզի հետ Սպանիային ունեցած վեճը Թէպտու Պէլճիքայի Թագաւորին մէջ մոնելով ըլլամնցած է , բայց տակաւին երկու կողմէն ալ իրարու դեմապան խրկուած չէ : Պ. Պըրուէր դեմապանական գործով Լեւոնիայ գտնուելուն համար ինկիլիզի կողմէն Սպանիա 1 օրու Հօլտէնը պիտի երթայ . և Սպանիայէն Ինկիլիզէն Պ. Իսթուրիցը պիտի խրկուի :

ԱՄԵՐԻԿԱ : Լեւոնիայիցներուն վրայ պարզապէս նայելով մըն ալ յայտնի կը տեսնուի որ հիւսիսային և հարաւային Ամերիկան իրարմէ զատողը մէկ պզտիկ կտոր մը ցամաք է , որ Բանամայի կիլճ կ'ըսուի . և Լեւոնիայէն Ուիլիամսոնէն խաղաղական Ուիլիամսոն անցնել ուղղը նաւերը՝ Թէ որ այն կիլճը վերցուած ըլլայ և նաւարկելի նեղուց մը բայց ուրիշ նէ՛ ուղղակի կարճ ճամբով անկէց կ'անցնին . բայց հիմա հարկ կ'ըլլայ մէկ Ուիլիամսոնէն մեկալը անցնելու համար ամբողջ հարաւային կամ հիւսիսային Ամերիկայի ցամաքին բոլորը պտուղիլ : Շատ ժամանակ կայ որ՝ նաւերուն ճամբան կարճեցնելու համար այս կիլճը կտրելու խորհուրդ կ'ըլլար . բայց գլխաւոր դժուարութիւնը հոն էր որ՝ կըլճին բռնածին չափ տեղը որքան կառավարութեւ ձեռք էր նէ՛ անոնք հաճեցընելու էր : Վերջապէս ամենուն հաճելի ըլլալու կերպով պայմանները շինուեցաւ և որոշուեցաւ որ Նիքարագուայի հասարակապետութեան ձեռք եղած երկրին վրայէն բացուի այս նեղուցը , որ նիւթական գիւրութիւններ շատ ունին : Նիքարագուայի հասարակապետութիւն ալ հաճեցաւ . և նեղուցը փորելու առաջին օրը հոգեւոր հանգէս մըն ալ պիտի ընեն : Փորուելու տեղը տեսնելու և պէտք եղած կարգադրութիւնները ընելու մարդիկը Նիքարագուայի Սան Ղիօ վանին բռնած ծովեզերեայ քաղաքը յունվար 21 ին հասան :

— Պ. Ուիլիսթըր անուն բժշկութեան դասաւոր մը՝ գաղանի կերպով մէկ բժիշկ մը մեռցուցեր էր Պ. Բարբալէն անուն : Լսող դատաստանը տարի մը չափ կայ որ հիւսիսային Ամերիկայի Պոսդըն քաղաքը կը տեսնուէր : Պ. Ուիլիսթըր վրան մէկ վստահութիւն մը կը ցըցընէր , որուելու վեճիւն չի վախարու պէս . բայց դատաստանական քննութիւններուն մէջ իմացուեցաւ որ՝ ինքը զինք սպաննելու համար Թոյն ալ առեր է որ Բարբալէն կ'ըսուի , և որճացուցիչ ընկուղէ (քարկա պիւքէնէ) կը հանուի . և Թէպտու շատ սաստիկ Թոյն է , բայց քիչ առած ըլլալուն համար փնտ մը չէ ըրեր : Դատաստանին վերջին վիճակը այն եղաւ որ , Պ. Ուիլիսթըրը կ'ախէն Պոսդընի բանտին մէջը բաղը , և խեղդուելէն ետքը ամբողջ մէկ ժամ կ'ախուած մնայ . ետքը տանին Թալին : Բարեկամները յոյս կուտային իրեն որ գերագոյն ատենին բողոք ընէ նէ՛՝ կրնայ ըլլալ որ մահուան վիճակը ոչընչանայ :

ՃԵՉԱՅԻՐ : Սապֆօ և ուրիշ անոնք ըստած աւրալ յեղերը , որ անցեալ ամառ Օտաշայի ապստամբութեանը հաղորդ գտնուած էին , բայց յիշեալ քաղաքը նորէն ֆուսիսըն հնազանդութեան տակը մոնելէն ետքը հանդարտած էին , հիմա նորէն ֆուսիսըն դէմ թշնամութեան գործքերուն ձեռք դարկին :

Ֆուսիսըն զօրքերէն 334 հոգիէ բաղկացեալ խումբ մը Պուքատայէն Սէրիֆ գայն իրեն՝ ասոնք վրանին յարձակեցան յանկարծակի . ձիաւոր և հետեակ խումբ . և հոն մէկ օտաւտիկ կուր մը եղաւ ֆուսիսըններուն ու արապներուն մէջ . արապները աւուրեցան . բայց ֆուսիսըններն ալ փնտ կրեցին : Տիւրքուսէ զօրապետը մեռաւ . Սոնիս զօրապետի տեղակալը ծանր վէրք առաւ . բայց մեռած և վերաւորուած արապներուն համարքը շատ է : Պառուալ ճէնէնալը յիշեալ ապստամբ յեղերուն դէմ մարդ հանեց . խումբ մը զօրք ալ Պէնի Խեղդապ յեղին վրայ հանեց , որ տուքք սալ չէին ուղեր : Ղեդայիքի ուրիշ կողմերը հանդարտ է :

Ե.Ր.Գ.Ե.Յ.Ի.Ն

Ինկիլիզի կը գրեն : Բաղաքիս մօտ Տաղ գիւղ ըստած գիւղը գրեթէ տասն և հինգ տուն բնակիչ ունի , և մէկ մի ալ Լեկեղեցի . շատ ժամանակ է 'ի վեր այս գիւղա քահանայ չըլլալուն համար այս Լեկեղեցին անխնամ մնացած էր , որովհետեւ մշտնջենաւոր հոն կենալով հոգեւոր պաշտօն ամէն օր կատարելու համար Լեկեղեցին բացող չի կար : Պէտք եղած ժամանակը քահանայ մը Ինկիլիզէն կ'երթար , որ երկու ժամու ճամբայ է . բայց այն ալ դժբաղդաբար երբեմն հիւսիսային երթալու համար ճամբայ կ'ըլլէր , մեռելաթաղի կը հասնէր : Ինկիլիզէն բարեպաշտ ժողովուրդը այս գիւղին վրայ գլխաւոր 40 հոգիէն աւելի անձինք ընկեր գըրուելով հիմա հոգ կը տանին այս գիւղին վրայ : այս գիւղէն մէկն ալ որ պարտական մըն էր , ընկերները մէջընդմիջ տակ հաւաքելով արարքը տուին , և այն գիւղին քահանայ ձեռնադրել տուին : Լյո քահանայն պատուելի Սուրապ վարժապետին չուփաւոր աշակերտութիւն ըրած էր Լըմաշու վանքին ուսումնասիրելու . և հիմալ գիւղի աղջը հասարակ կարգ ալ գրեւ կը սորվեցընէ :

Գիւղայիք երկու մեծ թշուառութիւն եւս ունենին . որ էր իրենց տարեկան տուրքը և պարտքերնին : Իրենց ապրուստը մինակ օրական հայերնուն կը բաւէ . ասանկով պարտքը պարտքին վրայ ծանրացած էր : Տեղւոյն աշաւուրը կառավարիչ մեծապատիւ (Օսման փաշայն ասոնց այս թշուառ վիճակը իմանալով ցաւեցաւ վրանին . և իրենց տարեկան տուրքին գրեթէ կէսէն շատը վերցուց . և յոյս ալ կայ որ ասոնց պարտաւորացը երկար միջոց տալ կուտայ . որ ասով կարենան իրենց պարտքը վճարելու :

Ինկիլիզի Կոստանդնուպոլսէն աղնուական Գրիգոր աղայի իւր գրաւոր աշխատութեամբը աղբիս երեւելի ուսումնասիրաններուն կարգը դատուելու արժանաւոր կերպով ծանօթացած է : Եւսուական հանգուցեալ մեծամուկ Պօղոս պէյին և Պետրոս ամիրային քրոջը փեսայացած ըլլալով , Թէ ինքը՝ և Թէ աղնուատոհմ արքիեպոստոսն ընկերը Ինկիլի քաղաքը Թէ մանկանց և Թէ աղջկանց ուսումնասիրան յառաջագիմութեանը շատ ջանք ըրած են , և աղնուական ընկերը Ինկիլիզ աղջկանց դըր

րատունը իւր ծախքովը և արդեամբքը շինեց 1845 թուին աղէտալի կրակին այրելէն ետքը , և իւր պաշտպան և անուանակից Հուսիսիսէ կուսին անուանը նուիրեց , որ հիմա Հուսիսիսէն վարժարան անուանով կը ծանցուի : Յիշեալ աղնուական Գրիգոր աղայն Հայաստան ճանապարհորդութիւն ընելու դիտաւորութեամբ ապրիլ 30 ին մայրաքաղաքս հասաւ . և մօտ օրերս այս տեղաց դէպ 'ի Հայաստան ճամբայ պիտի ելլայ : Լյոն ուսումնական աղբասէր անձ մը ճանապարհորդութիւն ընելով կը յուսամբ որ աղբային հին յիշատակարանայ վրայ ճոխ հիմնութիւններ հաւաքելով կը դառնայ , և աղբային պատմութեան օգուտ կը մատակարարէ : Աստի բաղձալի և Լյոնուած մէ խնդրել է որ բարեյաջող ըլլայ երթալն ու դառնալը :

Տիարպէրիւ վիճակին առաջնորդ Տ. Յակոբ սրբազան Երեւանիսկոպոս իրեն հոգեւոր պաշտօնին մէջ ցրցուներու արդեանցը մէկը ցըցուց մօտերս , նոյն քաղաքին դպրատունները ուսման կարգին ծախսընելով : Լյոն սրբազան արքեպիսկոպոսին ապրիլ 6 , Տիարպէրիւն գրած նամակէն այս հատուածս կ'առնեմք :

« Ի 14 փետրվար , միաբանեալ ընդ իշխանս տեղւոյս զմահոտեի Յակոբ գիւնական վարժապետուն նստուցաք 'ի վարժարանի : Լյոն 'ի սուրբ Կիրակոս եկեղեցւոյն եւ չորս վարժապետք , մին վասն տաճկերէնի , Երաթեղ ան ուսումնական արաւցու Կարապետն վասն արհեստի քերականութեան և այլոց , և միւս երկուքն վասն հասարակ ընթերցման : Թիւ աշակերտաց վարժարանաց քաղաքիս , 21 հատ ընթերցողք քերականութեան , 30 հատ՝ տաճկերէնի , 150 հատ հասարակ ընթերցողք 'ի սուրբ Կիրակոս , և 100 հատ հասարակ ընթերցողք 'ի սուրբ Սարգիս » :

Տաճկերէն կարգացողներուն թիւը հայերէն կարգացողներէն աւելի է նէ՛՝ կ'երեւի որ հայերէնը աղէկ սորվելով ուսանողաց կարգէն ելլալ տըղայք ալ կը պարունակին մէջը : Սրբազան առաջնորդին հասուն ընտրողութեանը վստահ մը որ հայերէն գրագիտութիւնն ալ ծաղկեցընելու ջանք ունի իւր վիճակին մէջը :

Լյո սկզբնաւորութեան լուրը ինչ ուրոտութիւն կը պատճառէ ընթերցողաց նէ՛՝ ժամանակին ուսանողաց քննութիւն ըլլալով վարժապետներուն աշխատութեանը արգիւնքը երեւան ելլելը անկէց շատ աւելի ուրախութեան պատճառ պիտի ըլլայ :

ՕՐԱՆՕՐԱՆ ԼՈՒՐ

Դող գիտե՛լը՝ Ինչ մը : Ութուան և չորս տարուան պառաւ կին մը մէկ առտու մը Լեկեղեցի կ'երթայ , ասուն գարձած առնը կը տեսնէ որ սենեակին դուռը որ ինքը կըղցած էր՝ բացուէր է . ներս կը մտնէ , սնտուկն ալ բացուած և մէջը 15 ֆուսիք տակը վերցուած կը տեսնէ : Լյո տակներուն հետ երկու ֆուսիքնոց տուտ ստակ մը կար . գողը այն ալ վերցուցեր էր : Կինը իր տունը գողմօսը ըլլալը անմիջապէս ոստիկանութեան կ'իմաւցընէ , գողն ալ նոյն օրը կը բռնուի : Լըլուի աւանակ մէկը ձեռքը երկու ֆուսիքնոց մը , որու կ'երթայ նէ՛ չեն աւեր . գէշ տակ է չանցնիր կ'ըսեն : Ոստիկանութեան մարդիկը որ բանին տեղեակ էին՝ վրայ կուգան , մարդուն կը հարցընեն Թէ այս տակը որկէց ձեռքդ անցաւ . այն ալ Կամպէյ աւանակ մէկը կը ցըցընէ Թէ անկէց առի : Կամպէյին կը հարցընեն , դու որկէց առի . տակը պատասխան մը չի գտնելով ծուռ ու մուռ պատասխաններէն կը հասկըցուի որ գողը այն է . կը բռնեն և դատողական իշխանութեան ձեռքը կը յանձնեն :

ՀԱՐԱՐԱՐԱՅ

ԼԲԱԳՐԻՍ

Պրոսպի Զոլմանիս
Չամուռնիս :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ԻՏՊԱՐԱՆԻ ԶՈՂԱՆՆՈՒ ՄԻՒՀԵՆՏԻՍԵԱՆ
Ի ՎԵՐՈՒՐ ԽԵՆՆ